

Dödens ansikte

Ett evigt tema. Bo Lönnqvists nya bok skildrar döden som den tedde sig i förindustriell och tidig industriell tid.¹ Fokus ligger framförallt på Finlands till större delen svenskspråkiga kustbygder och de två klassmässigt skilda miljöer som förekom där, d.v.s. de högre stånden och allmoge- och fiskarbefolkningen. Lönnqvist har använt sig av olika typer av källmaterial, men den övervägande delen kommer från bygdemeddelarna i dessa trakter, som 1967–68 besvarade en frågelista utsänd av Svenska litteratursällskapets folk Kultursarkiv med temat död och begravning. Men Lönnqvist har även använt sig av annat material, exempelvis arkitektoniska minnen (såsom gravmonument), skönlitteratur och konst. Ritualerna bland de högre sociala skikten belyser Lönnqvist även med hjälp av olika former av historiska dokument, såsom dagboksutdrag, sorgebrev etc.

Döden kan naturligtvis betraktas ur en mängd olika synvinklar. I Lönnqvists bok ligger fokus inte på föränderligheten, hur människans inställning till döden har förändrats över tid. Snarare genomsyras boken av en till hälften uttalad tanke om en viss historisk kontinuitet. Inte heller kan boken beskrivas som komparativ. Nej, Lönnqvist tematiserar framförallt människans *förhållningssätt* till döden, såsom privata och offentliga ritualer och visuella uttryck, med andra ord, vilka strategier människor och samhällen har utvecklat för att kunna hantera den slutgiltiga biologiska makt som döden innehar. Perspektivet är alltså kulturanthropologiskt. Lönnqvist poängterar hur ritualiseringen var nödvändig för att kunna hantera döden, men även för att neutralisera dess makt. För döden betraktades på annat sätt än idag som en process – något som pågick från det sista andetaget till dess att liket kommit i jorden och gravöl vederbörligen hållits. Ritualerna karaktäriserades av magiskt tänkande – om den döde kom i jorden på fel sätt kunde olyckor ske eller den döde komma tillbaka. Lönnqvist stannar dock inte där, utan antyder också hur ritualerna kring döden även fyllde andra funktioner, framförallt att upprätthålla och

reproducera den gällande sociala ordningen. Inför döden är vi kanske alla lika, men inte inför begravningen.

Lönnqvists bok är skriven på ett lättläst språk, vilket säkert kan tilltala även en läsarskara som inte läser boken i studie- eller forskningssyfte, utan snarare för nöjes skull. Detta intryck förstärks även av det faktum att boken är rikt illustrerad. Texten varvar teoretiska inslag med en mer berättande stil som redogör för olika historier, bruk och sedvänjor. Dödens ansikte består huvudsakligen av sex kapitel, vart och ett med ett övergripande tema, såsom t.ex. ”Dödens tینگliga värld” eller ”Den osynliga döden”. Dessa ”huvudkapitel” omgärdas av två mer teoretiska avsnitt, som sammanfogar delarna till en större helhet. Boken innehåller även ett förord samt en epilög, där Lönnqvist reflekterar över frågelistan som genre samt över forskarens roll vid insamlandet och användandet av materialet. Lönnqvist går inte i någon högre grad in på hur döden betraktas i nutidens samhälle, dock uppstår en tydlig kontrastverkan då man som läsare jämför de i boken beskrivna sedvänjorna och ritualerna med dagens verklighet. Trots temat blir boken aldrig dystert, tvärtom känns texten paradoxalt nog levande och väcker snarare förundran än sorgsna tankar. Texten tenderar dock ibland att bli något för uppräknande. Även om fokus ligger just på de ritualer och sedvänjor som förekommer i källmaterialet, hade en striktare sällning delvis varit på sin plats. Som läsare skulle jag också stundtals ha önskat mig klarare källhänvisningar till en del anekdoter och påståenden som förekommer i boken. Jag vill dock poängtera att *Dödens ansikte* är en medryckande bok som ger en mångfacetterad bild av de olika sedvänjor runt och inställningar till döden som rådde i Finlands kustbygder i förindustriell tid.

Sanna Wännström

¹ Lönnqvist, Bo 2013. *Dödens ansikte. Tro och sed bland herre och folk*. Scriptum, Vasa. 216 s.